

Vooruit *via* vroeger

Erfgoed als kans voor klimaatadaptatie

Joks Janssen

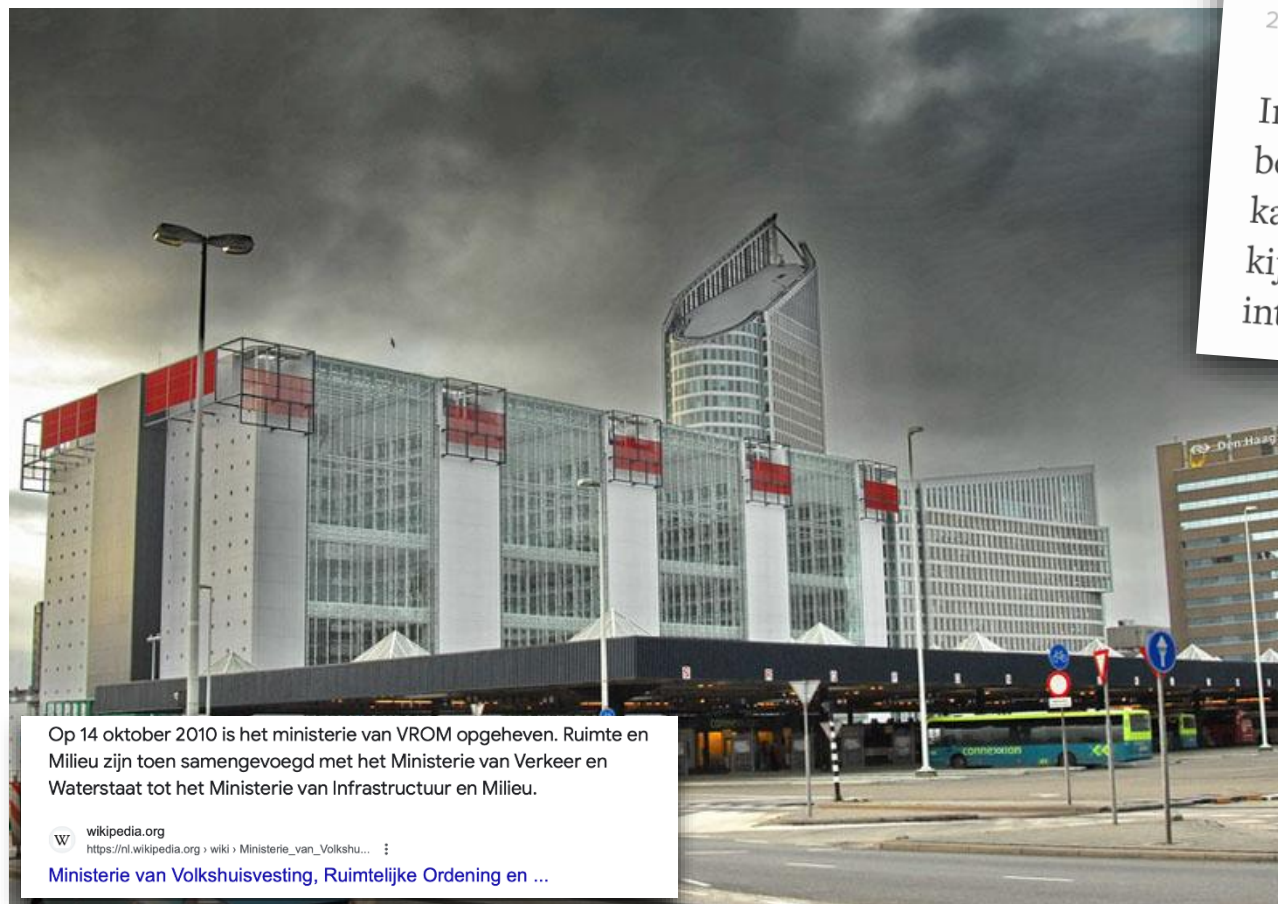
Symposium Watermolenschappen, Geldrop 11 juni 2025

het pon|telos

Official Partner
Tilburg University

Nederland is af!?

Rijksbouwmeester: Nederland is uitgebouwd

23 september 2013, 12:33

In Nederland wordt wat Rijksbouwmeester Frits van Dongen betreft niet meer gebouwd. De massale leegstand van kantoren, bedrijfsruimte en woningen noopt er toe anders te kijken naar de opgave. Van Dongen vindt stadslandbouw een interessante optie.

Slecht nieuws voor ambitieuze plannenmakers: Nederland is af

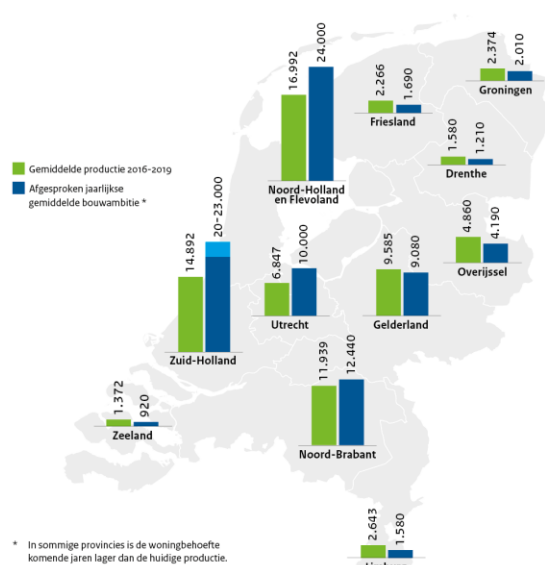
Onderwerp: **Ruimtelijke ordening**

1 mei 2011 | **Elisabeth Ruijgrok**

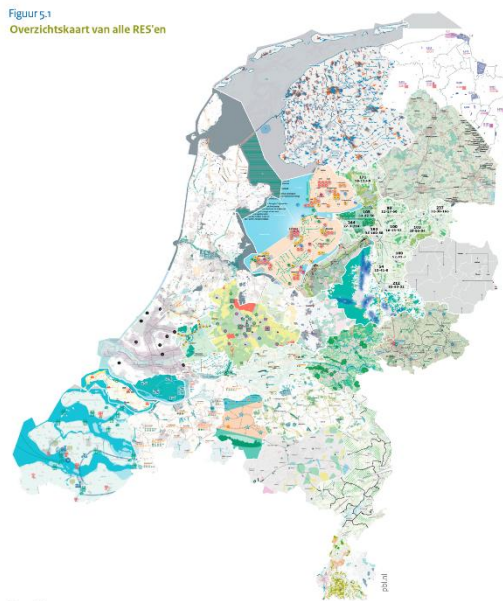
De inrichting van Nederland is zo goed als af, stelt econoom Elisabeth Ruijgrok. Het land is in de fase van groot en klein onderhoud gekomen. Dit inzicht is nog niet tot veel ambitieuze plannenmakers doorgedrongen. Zij begrijpen maar niet dat kosten-batenanalyses keer op keer laten zien dat voor de

Grote opgaven, beperkte ruimte

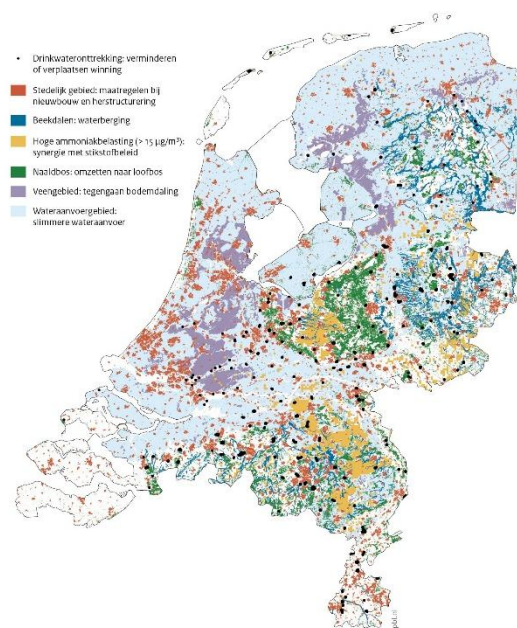

Wonen

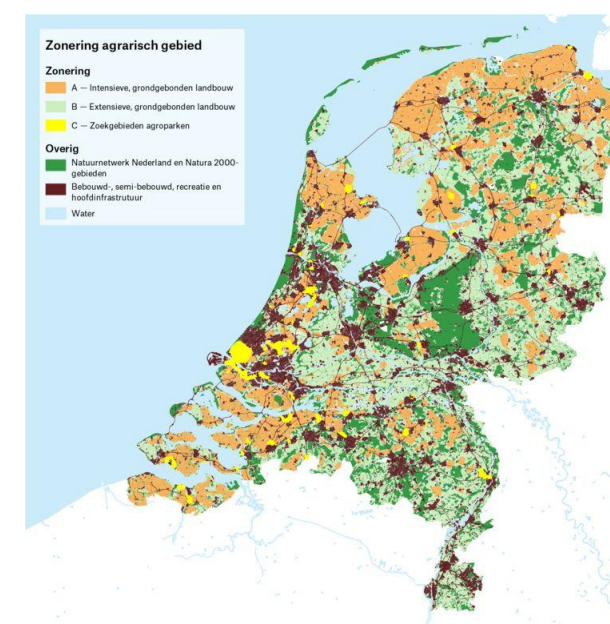
Figuur 5.1
Overzichtskaat van alle RES'en

Energietransitie

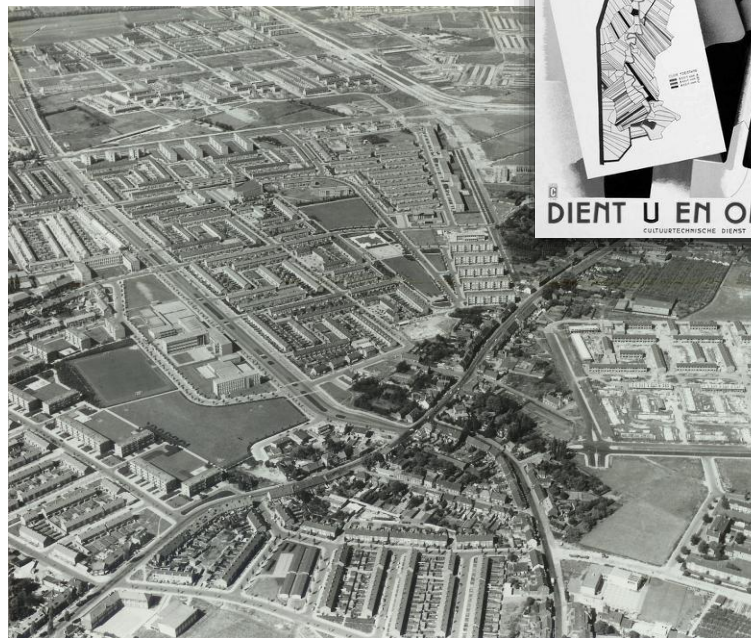
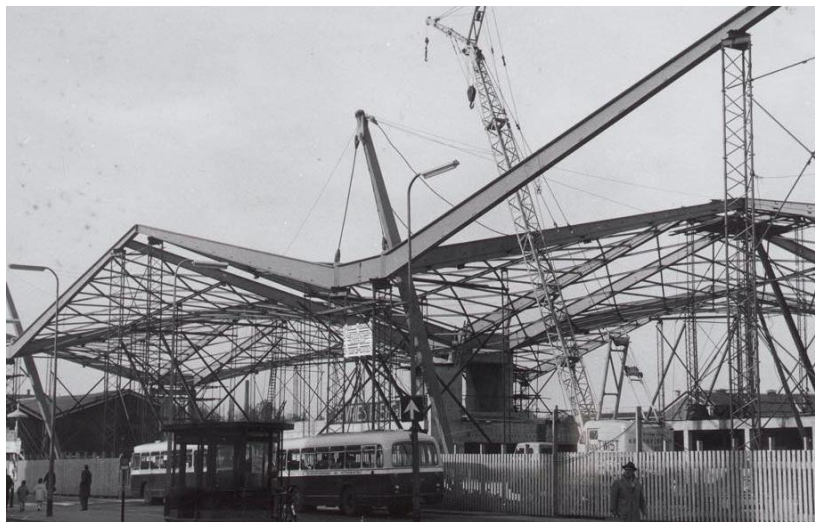
Klimaatadaptatie

Landbouwtransitie

Bron: BZK, WUR, PBL (2021)

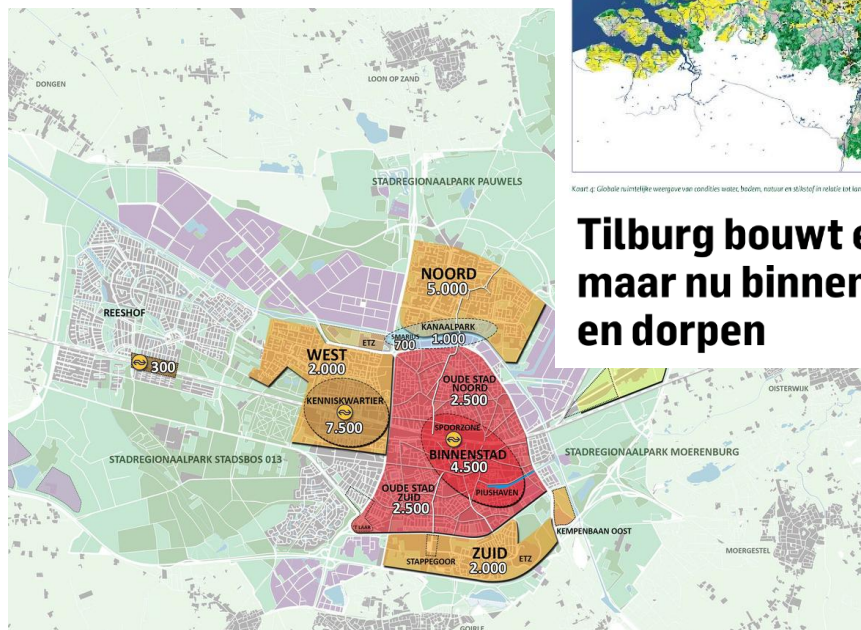
Van wederopbouw....

...naar wederombouw!

Helmond kiest voor 'Groeistad 2.0':
duizenden woningen en banen erbij
in het centrum

Tilburg bouwt een Reeshof erbij,
maar nu binnen de grenzen van stad
en dorpen

De ruimte opnieuw geordend

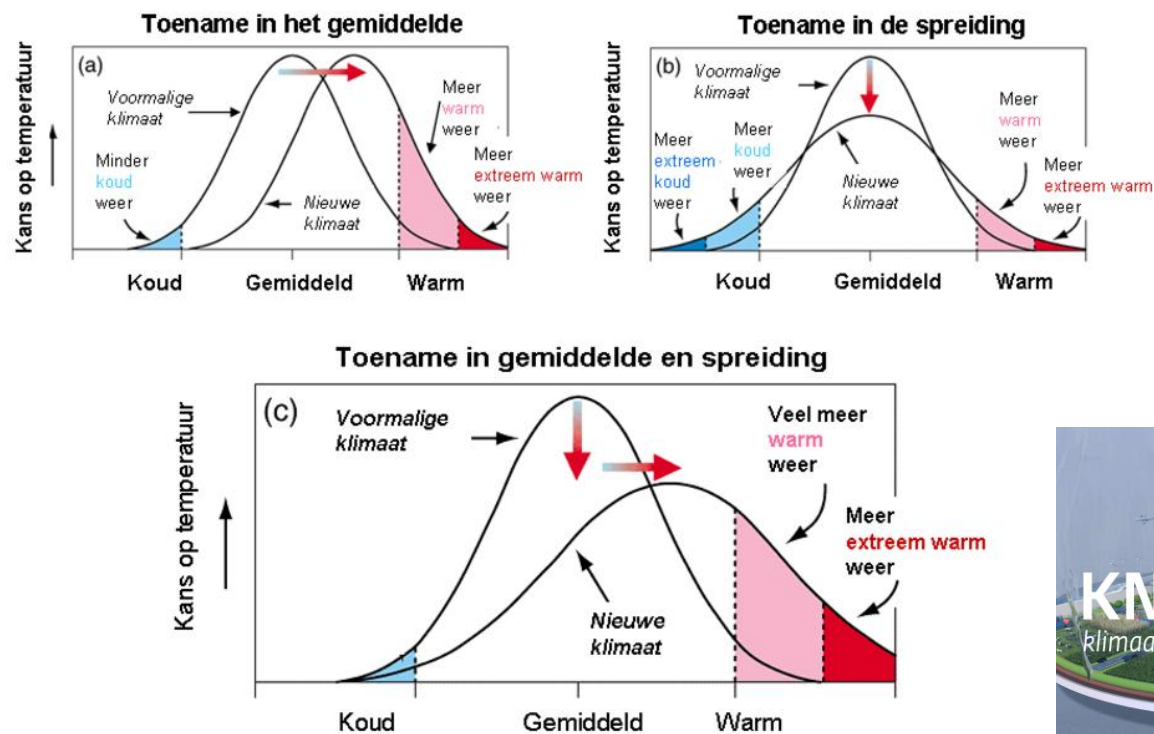
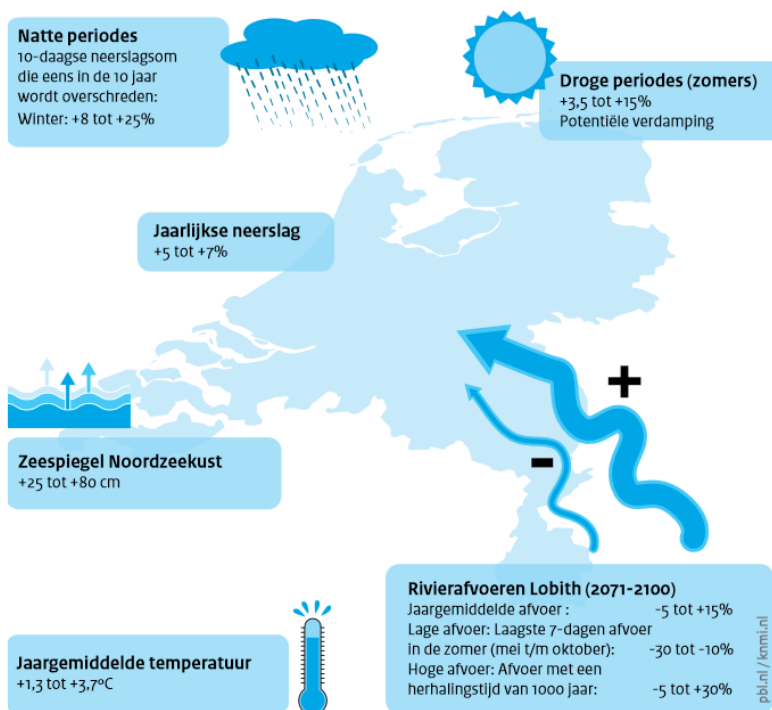
Een radicale omslag in planologisch denken en doen

	WederOPbouw	WederOMBouw
<i>Landschap</i>	Tabula rasa	Tabula scripta
<i>Energie</i>	Fossiel	Hernieuwbaar
<i>Economie</i>	Lineair	Circulair
<i>Bouw</i>	Massa	Maatwerk
<i>Functie</i>	Scheiding	Menging
<i>Natuur</i>	Fixatie	Adaptatie
<i>Sturing</i>	Hiërarchisch	Netwerken

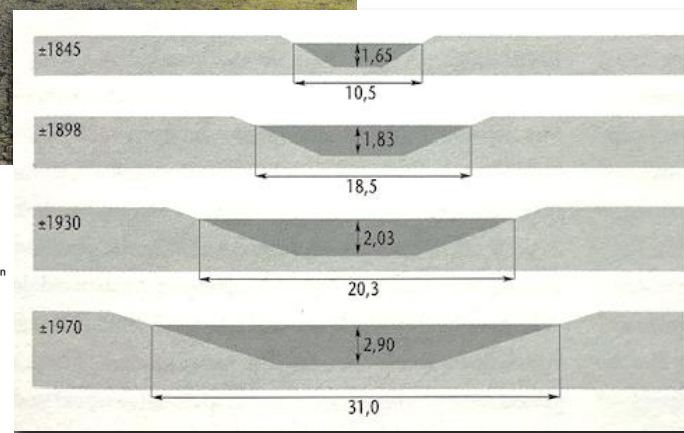
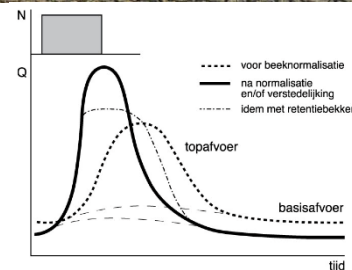
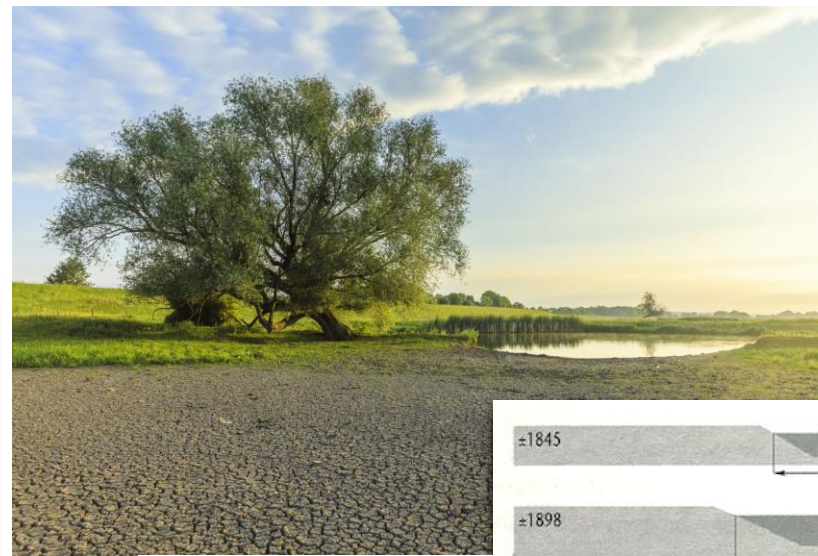
Klimaatverandering

De extremen worden extremer: te veel én te weinig water

Extremen duwen tegen watersysteem

Landschap is ingericht en ingesteld als 'afwateringsmachine'

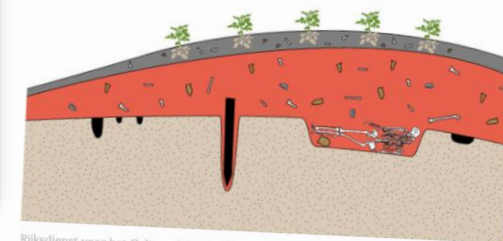

Erfgoed bedreigd!

Kunst, monumenten en landgoederen onder druk

Droogte bedreigt archeologie
2 oktober 2020 • 47 • Bron: Nemo Kennislink

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Rapportage Archeologische Monumentenzorg nr. 259

De droogte leidt tot schade aan eeuwenoude tuinen en parken bij kastelen, historische buitenplaatsen en landgoederen. Vooral berken, beuken, buxushagen en rododendrons hebben het zwaar, meldt de stichting SKBL waar veel kasteel- en landgoedeigenaren bij zijn aangesloten. Het herstel zal volgens de stichting jaren duren.

Erfgoed als oplossing!?

Het belang van klimaatmitigatie én adaptatie

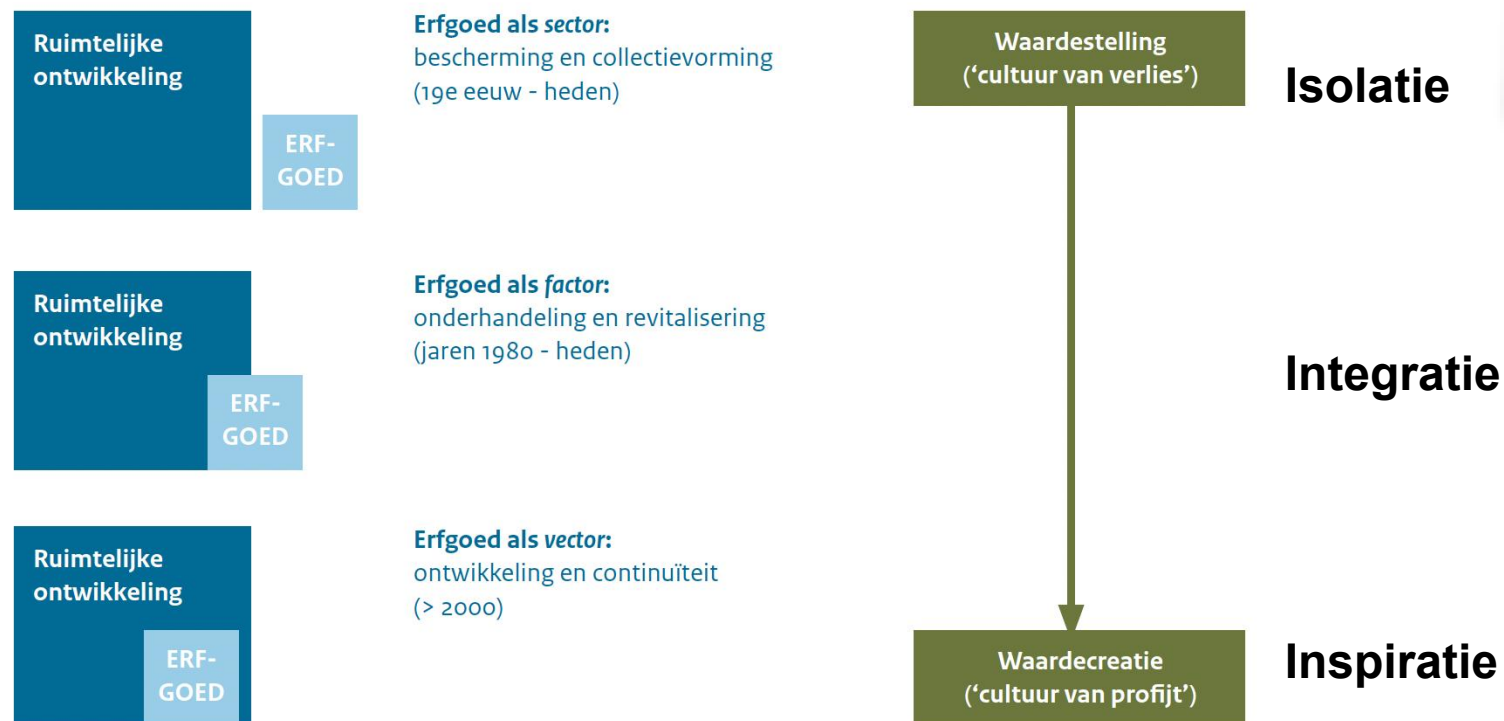

Mitigatie: CO₂-vastlegging in veenlandschappen

Adaptatie: Beekdalreconstructie op de zandgronden

Erfgoed als sector, factor, vector

Figuur 1
Interactie ruimtelijke ordening en erfgoedzorg (ontwerp: Eric Luiten, aangevuld door de auteurs)

De achterliggende bewegingen

1. Verbreding van de context:

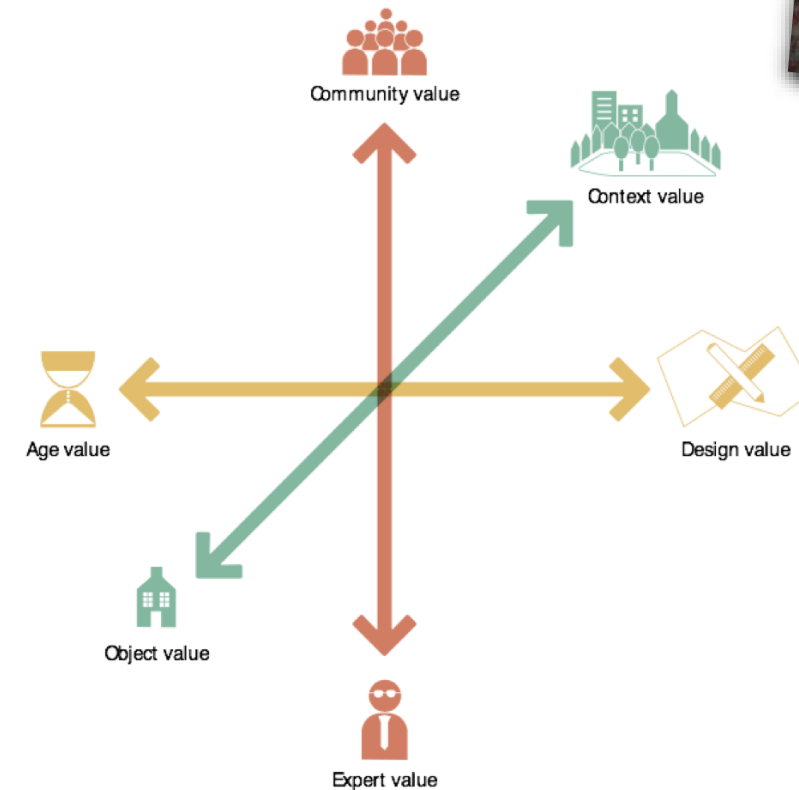
van object naar omgeving

2. Verandering van de opgave:

van herkomst naar toekomstwaarde

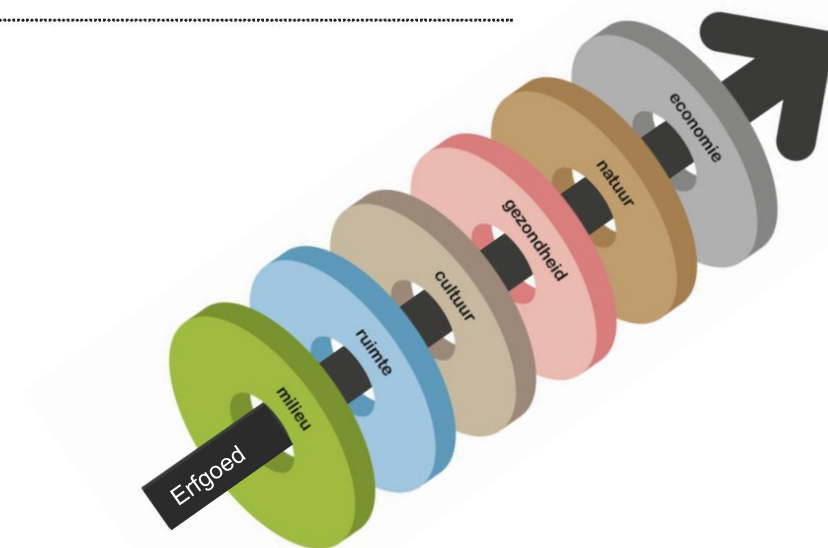
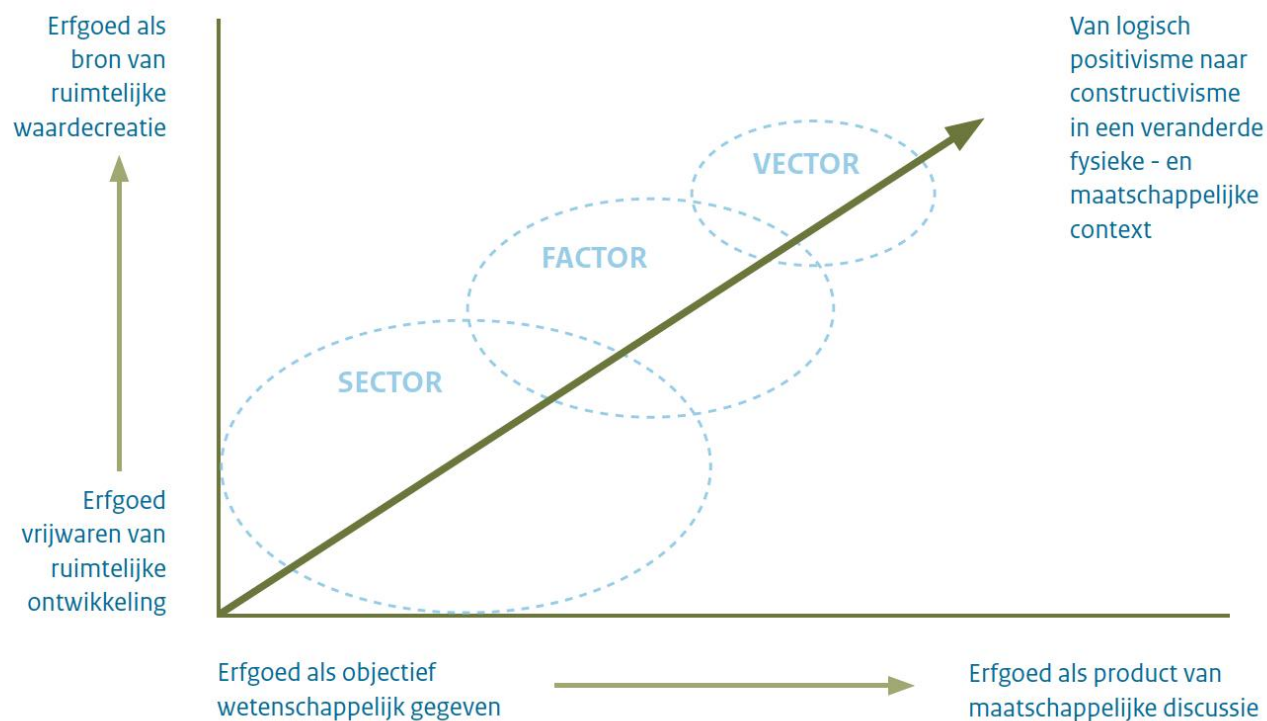
3. Verruiming van de betrokkenheid:

van expertise naar engagement

Bron: P. Meurs, TU Delft (2016)

Positionering van benaderingswijzen

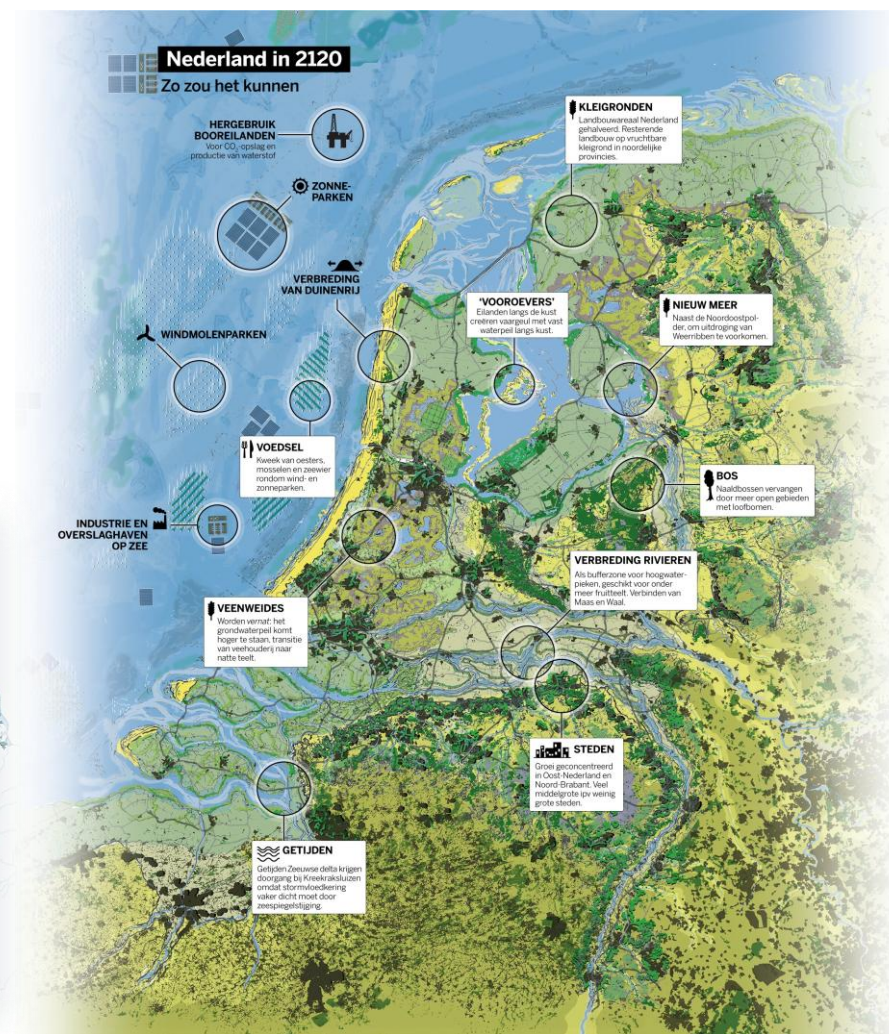
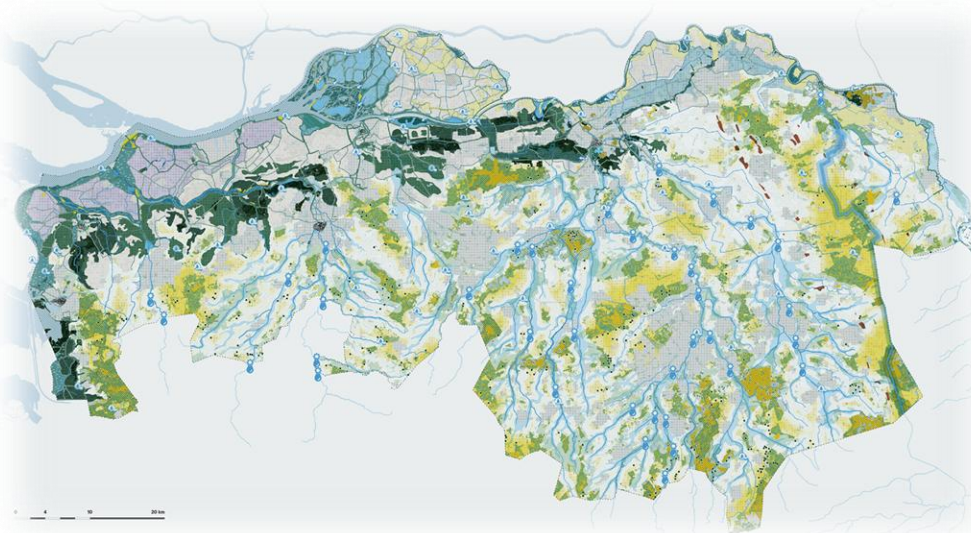
Figuur 4
Vernieuwing van het
erfgoedparadigma
(bron: onderwijsnetwerk Belvedere,
2009, aangevuld door de auteurs)

Een 'natuurlijker' Nederland

Erfgoed-als-vector voor een duurzame delta

Opgaven:

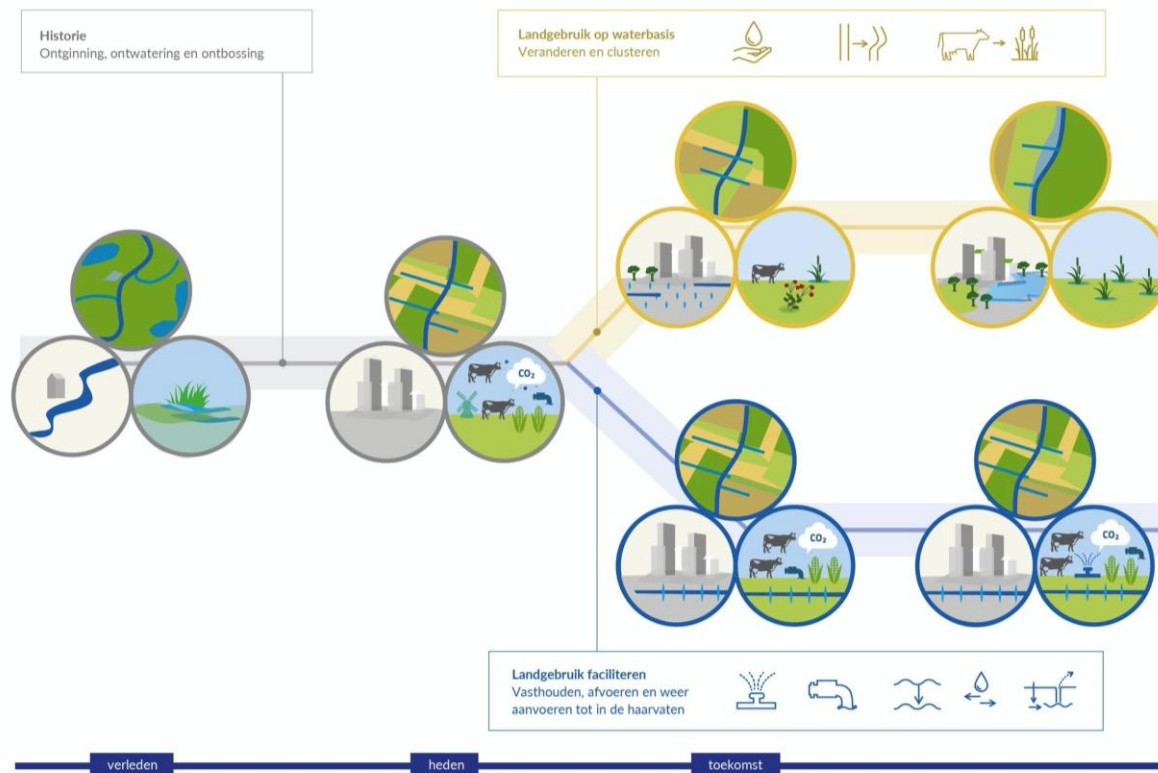
- Natuur (VHR)
- Water (KRW)
- Klimaat (Parijs)

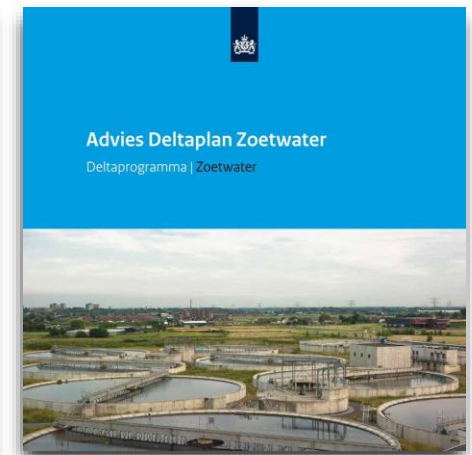
Bron: WUR (2019) & Het PON-Telos en SMV (2022)

Weerbaarder watersysteem

Hoe maken we van ons landschap weer een spons?

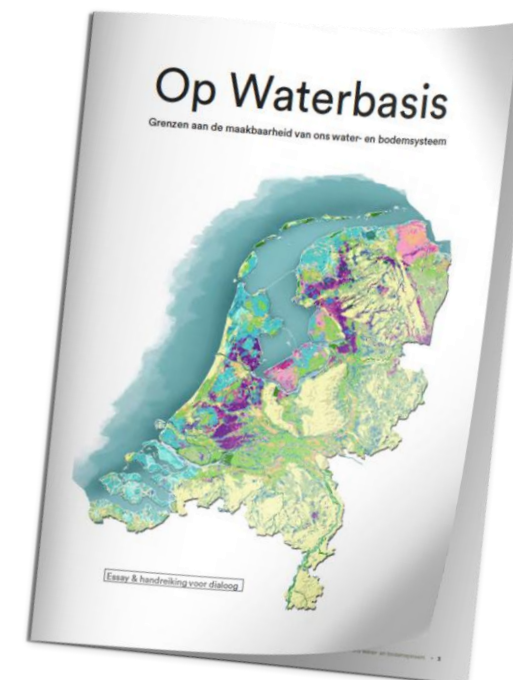
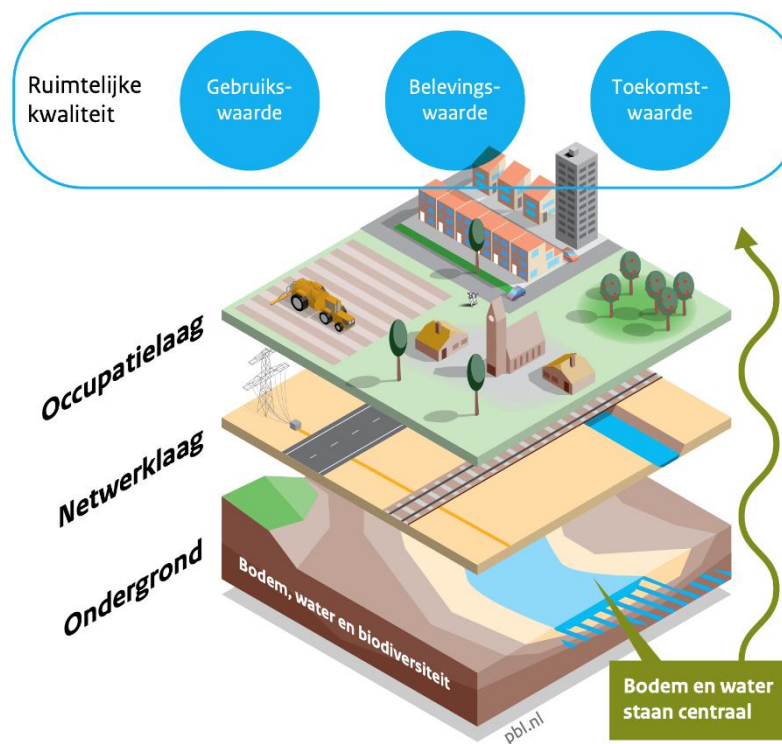
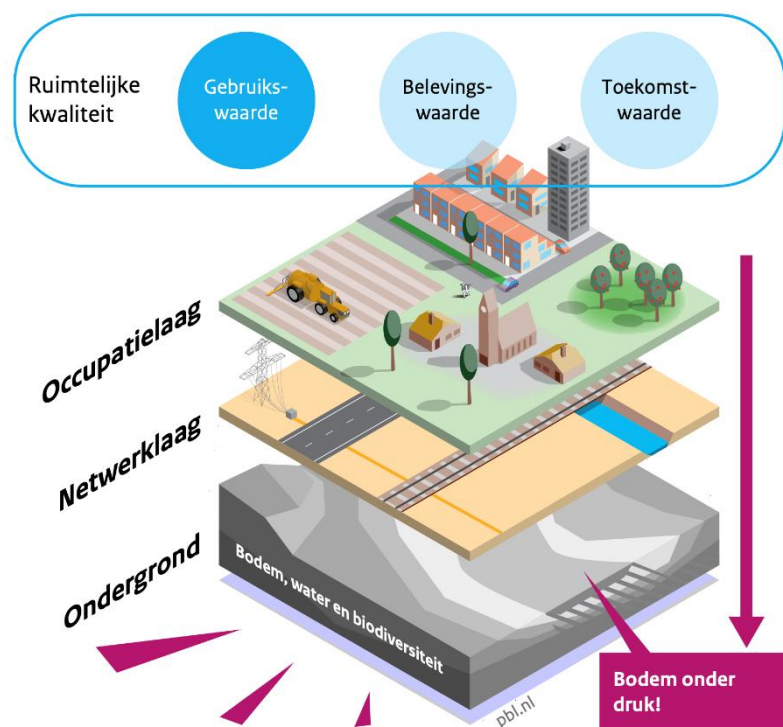

Bron: Deltares (2020)

Grenzen aan de maakbaarheid

Het landschap: geen ornament maar fundament!

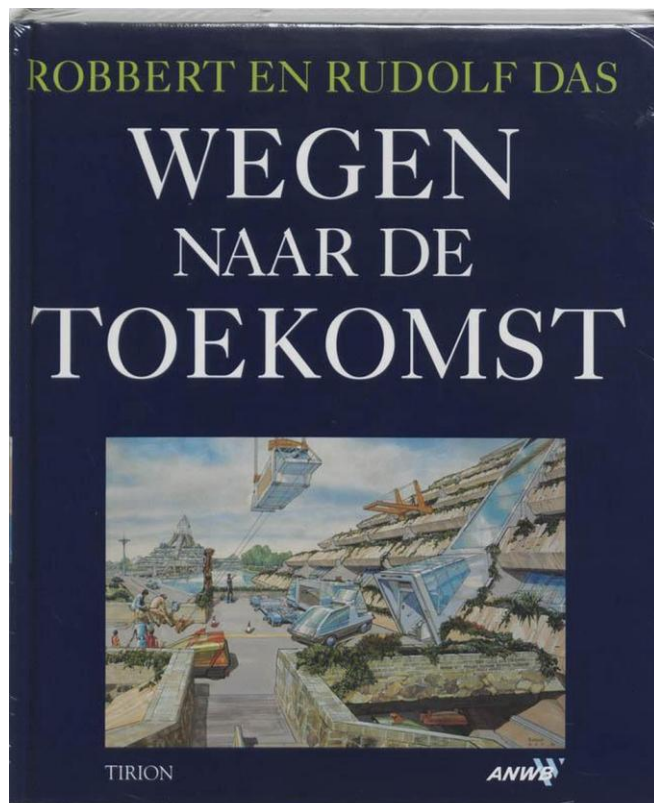

**WB Sturend
Schurend!**

Bron: PBL en Deltares (2021)

Met de natuur meebewegen

Gebroeders Das versus de gebroeders Bever

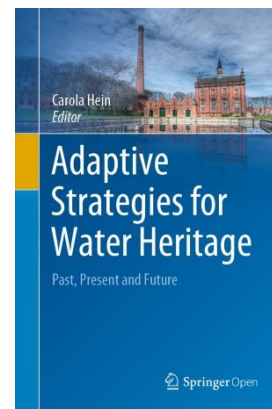
Enorme beverdam redt beekdal

Een bever heeft er met een dam voor gezorgd dat zijn leefgebied bij Ommel niet droogviel. Boswachter Mari de Bijl is dankbaar. 'Wij mogen nog geen boom in de beek leggen. Die bever doet het gewoon, zonder vergunning.'

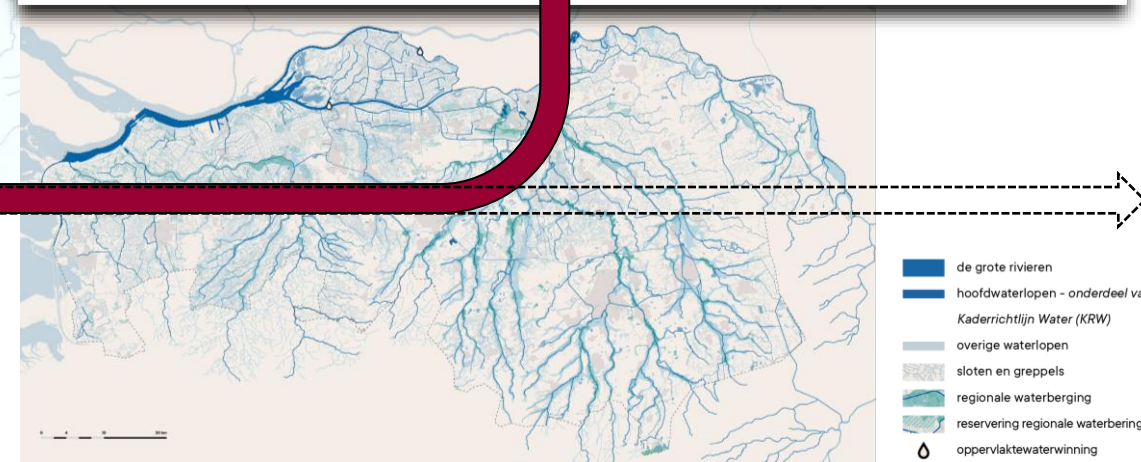
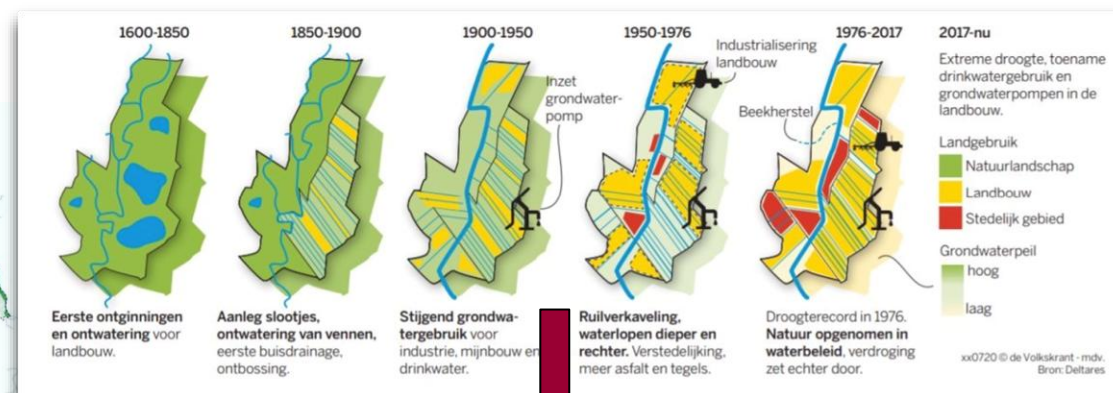
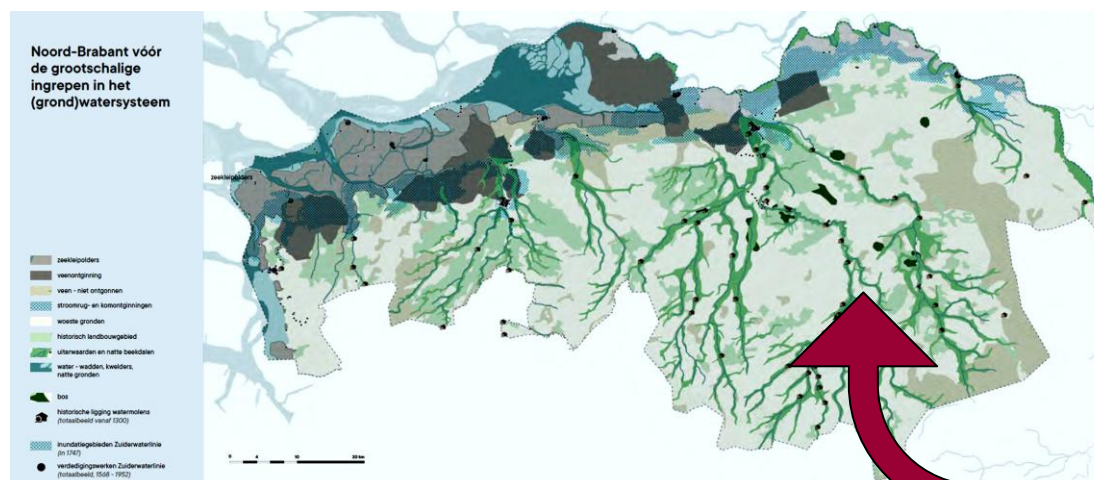
Historisch landschap als richtingwijzer

Kansen voor de ontwikkeling van een weerbaarder waterland(schap)

Een stap terug om vooruit te komen

Ontwateringsgeschiedenis brengt knelpunten en kansen in beeld

Bron: Advies Droomte (2022) & Deltares (2020)

Van B naar C via A

De weg vooruit voert via het verleden

NAAR EEN AANTREKKELIJK EN VITAAL PLATTELAND

inclusief
"Wat niet kan, is nog nooit gebeurd"
een essay van Dirk Sijmons
en Ingeborg Thorat

blauwdruk

“Veel werk voor landschapsarchitecten in de 21^e eeuw zal bestaan uit het helen, opnieuw verbinden, ongedaan maken en *de-engineering*. Daarin kan cultuurhistorie een nieuwe rol spelen. De weg naar de toekomst voert hier naar het verleden.”

Dirk Sijmons

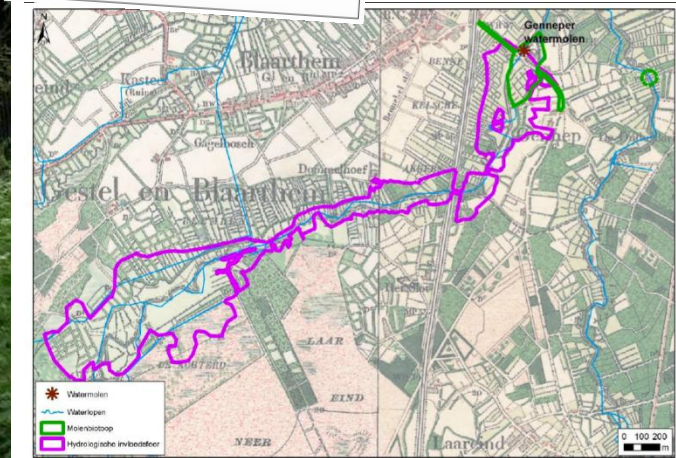

Watermolenlandschappen

Historische principes opnieuw inzetten voor waterberging

ERF
GOED
DEAL

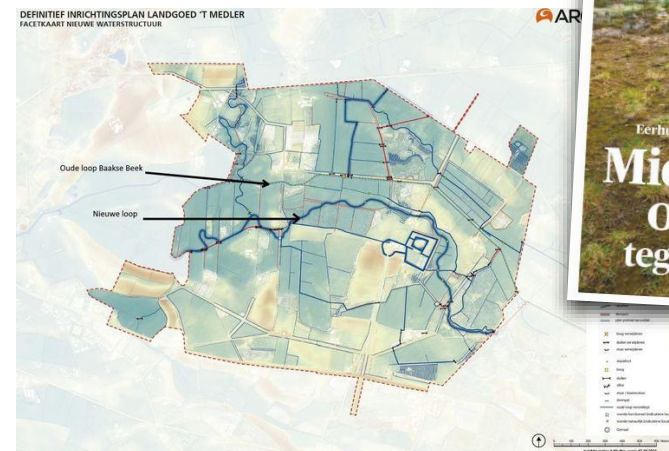
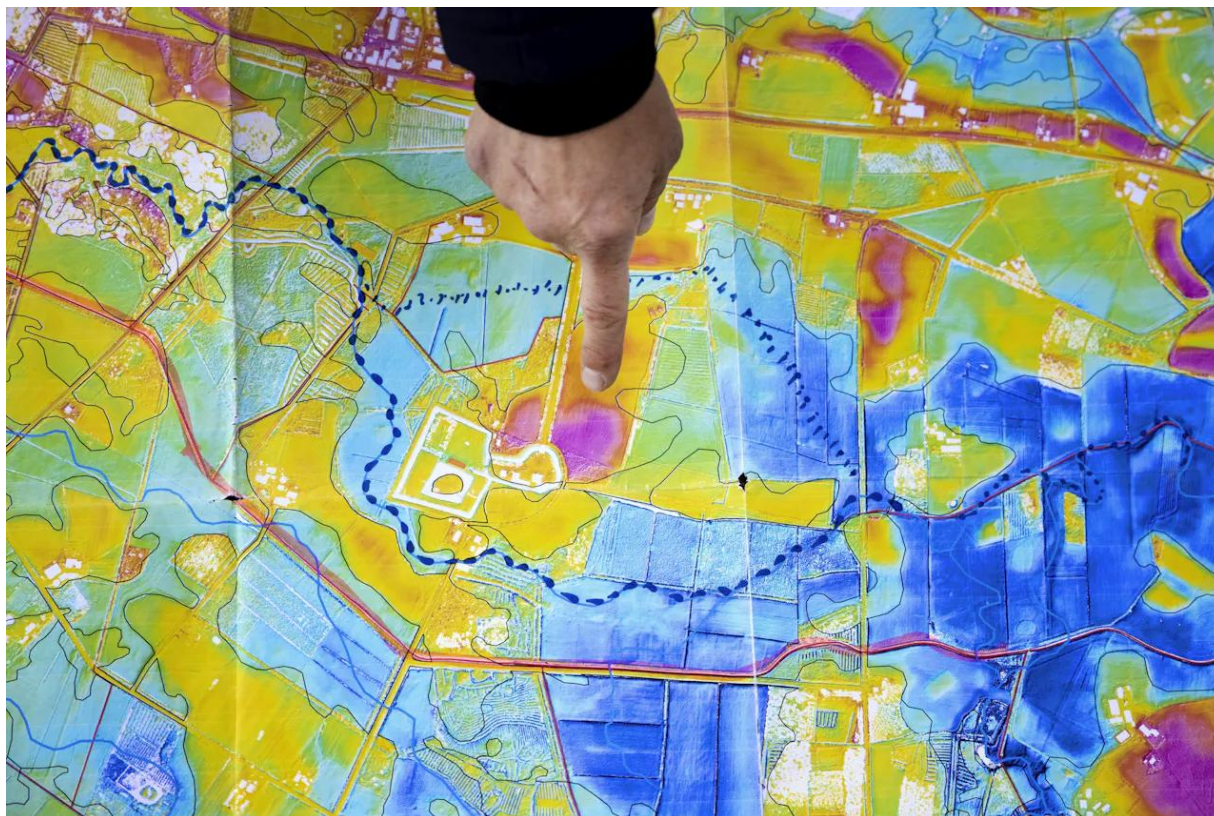

Het historische watermolenlandschap zal bovenstrooms van de molen breder zijn geweest, getuige de toenmalige verkaveling / beemdenstructuur vooral aan de noordzijde door ophoging verdwenen.

Bron: Waterschap De Dommel

Watersysteemherstel

Oude beekpatronen als nieuwe dragers van landgoederenzone

Bron: Landgoed 't Medler

Vloeiweidensysteem

Herintroductie van Middeleeuws bevoeiingspraktijk

Bron: Landgoed Het Lankheet

Groen moet je samen doen

Erfgoed biedt kennis, innovatie én participatie

Historische (kaart)analyse als basis

Ontrafel het grotere bodemwatersysteem

Breng knelpunten en kansen in beeld

Benut kennis en expertise 'streekholders'

Ontwikkel retro-innovatieve oplossingen

Werk aan het cultuurhistorische verhaal!

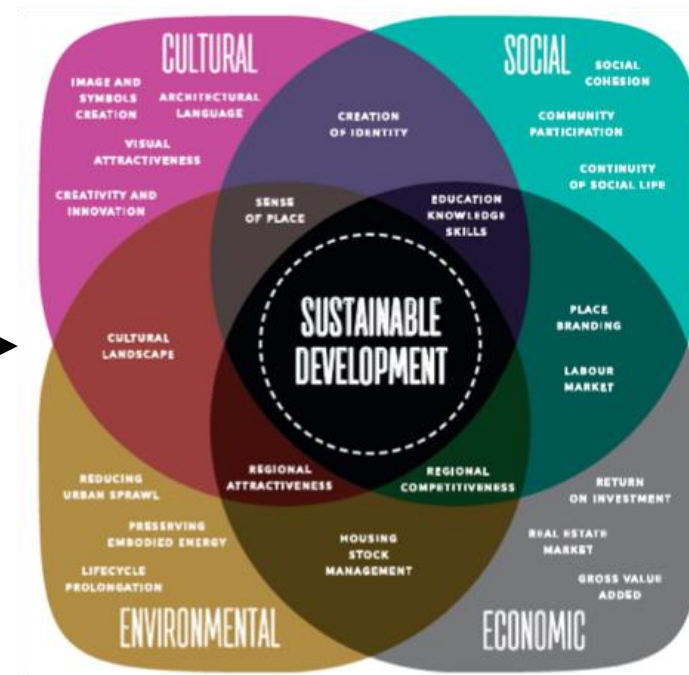

Bron: o.a. Wim Haarmann (2025)

Erfgoed als waardevermeerderaar

 Aan de slag met de Omgevingswet

Bron: Cultural Heritage Counts for Europe (2015)

Tot slot: gist in het deeg

Erfgoed als onmisbaar ingrediënt

Historisch landschap als kans voor nieuwe waterbalans

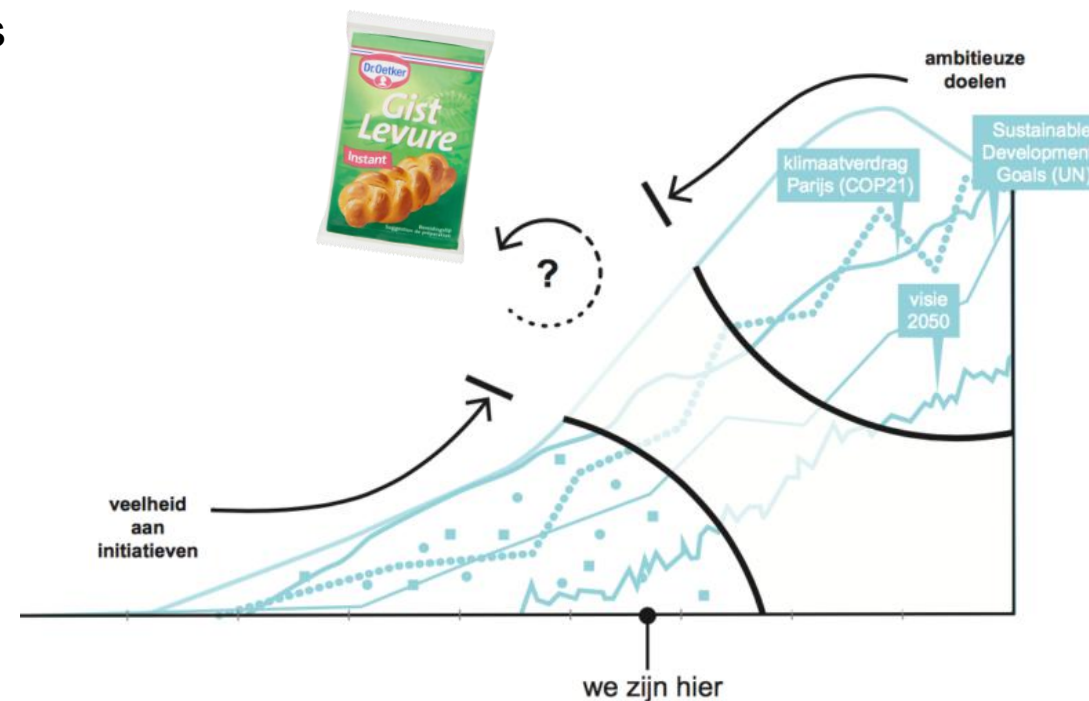
Denk in landschappelijke systemen en samenhangen

Positioneer groen erfgoed in de 'wederombouw'

Zoek verbinding en biedt inzicht en inspiratie

Ben daar waar de actie plaatsvindt

Wees proactief als erfgoedprofessional!

Dank voor jullie aandacht!

@joksjanzen

joks-janssen

<https://hetpon-telos.nl/wie-we-zijn/joks-janssen/>

<https://www.tilburguniversity.edu/nl/samenwerken/>

TILBURG
UNIVERSITY

HET **pon|telos**

Official Partner
Tilburg University

